

Elçin MEHRƏLİYEV,
filologiya elmləri doktoru,
yazıçı

Əli Rza Xələflinin "Həyat həqiqəti: bədii-publisistik düşüncədə" kitabı bir neçə cəhətdən maraqlıdır. Ən əsas budur ki, o, tanınmış yazıçı-publisist Şəfəq Nasirin yaradıcılığını ilk dəfə əsaslı şəkildə tədqiq edir. Onun bu kitabı iki cildəndən ibarət olaraq nəşr olunması nəzərdə tutulur. Hər halda kitabın birinci cildi oxuculara təqdim olunmaq üçün göz önündədir. Onu da qeyd edirəm ki, mən bu kitabı "Kredo" qəzetində "Duyğuların Şəfəqi" adı ilə hissə-hissə oxumuşdum. Əvvəlcə ötri publisistik qeydlər kimi qəbul etsəm də, sonra bədii publisistik ad altında dəyərli bir tədqiqat işi ilə dərindən tanış oldum.

Nə Əli Rza Xələfli, nə də onun yaradıcılığını tədqiq etdiyi Şəfəq Nasir ədəbiyyatımız və ədəbi düşüncəmiz üçün təsadüfi simalar deyil. Onların hər biri - həm tədqiqatçı olaraq, həm də tədqiqat obyektinə olaraq Şəfəq Nasir yaradıcılığı Azərbaycan oxucusuna kifayət qədər tanışdır. Xüsusilə, müəllifin zəngin publisistika yaradıcılığı, ədəbi-tənqidi düşüncəsi uzun illərin təcrübəsindən keçmişdir. Azərbaycan oxucusuna şair-publisist, eləcə də nasir kimi (o, həm də "Qiyamətdən bir gün əvvəl", "Üçüncü dünyanın qorxusu" povestlərinin, "Od" romanının müəllifidir) daha çox tanınan Əli Rza Xələfli bir neçə ədəbi-tənqidi məzmunlu kitabları ilə də tanışdır. O, ədəbiyyatşünaslığımızın mənzərəsinə də ardıcıl olaraq izləyir, ədəbi problemlərin çözülməsi istiqamətində səmərəli fəaliyyət göstərir. Təqribən eyni məzmunlu qənaətləri Ş.Nasir haqqında da demək olar. Çünki Şəfəq Nasir də bədii nəsr yaradıcılığı ilə kifayət qədər tanışdır. Publisistika tariximizin fəal araşdırıcısı kimi də uğurları cəmiyyətimizə, yəni ədəbi mühitə məlumdur. O, babası "Molla Nəsrəddin"çi şair-publisist Məmmədəli Nasirin təkəşə baxımından davamçısı deyil, bütün tədqiqatlarında birmənalı şəkildə, həm də ədəbi varis olduğunu sübut edir.

Əgər belə demək mümkünsə, Şəfəq Nasirin yaradıcılığında bir genetik bağlılıq da var. O, nəsilən, kökdən gələn mənəvi missiyanı yaradıcılığı ilə daşımaq gücündə olan bir müəllifdir. Mən bəri başdan qeyd edirəm ki, "Həyat həqiqəti: bədii-publisistik düşüncədə" kitabının müəllifi Əli Rza Xələflini də yaxşı tanıyıram, onun zəngin, poetik və nəsr yaradıcılığını, eləcə də zəngin publisistikasını ardıcıl olaraq izləmişəm. Şübhəsiz, nəticə olaraq müəlliflə canlı ünsiyyətdə də onun janr baxımından müxtəlif yönlü yaradıcılığı ilə bağlı fikirlərimi özümə də bildirmişəm.

Bələdir ki, yazı aləmində əsas problem hər hansı bir müəllifin əsərini oxumaqdır. Əgər əsəri oxuyursan, bu əsər sənə hansısa bir tərəfdən ma-

raq doğursa, mütləq yazılı şəkildə öz mülahizələrinə bildirməyə mənəvi ehtiyac da duyursan. Bu baxımdan Əli Rza Xələflinin ayrı-ayrı vaxtlarda nəşr olunan kitabları haqqında fikirlərimi yazılı şəkildə bildirməkdən çəkinməmişəm. Çünki onun əsərlərində cəmiyyətə xəbərdar edici məqamlar görmüşəm. Yazıçının da elə əsas missiyası cəmiyyətə gözlənilən təhlükələrlə bağlı vaxtından əvvəl xəbərdarlıqlar etməkdir.

Əli Rza Xələfli Şəfəq Nasir yaradıcılığına müraicət etməklə özü də bu missiyanı digər sənətkarların sözü ilə çatdırmağa meyillidir. Görünür, onun ədəbi tənqid və ümumən ədəbiyyatşünaslıq mövqeyindən yazdığı əsərlərə rəvac verməsi də bu amillə bağlıdır.

Şəfəq Nasirin də yaradıcılığı cəmiyyətin həyatı ilə çox bağlıdır. Onun həyat kitabı təsiri bağışlayan əsərləri Azərbaycan mənəvi mühitinin bir yazıçının təmsalında bir yazıçının əhatə mühitində güzgü effekti yaradır. O, "yazıçı özünü yazmalıdır" məşhur tezisində demək olar ki, bütün yaradıcılığı boyu əməl etməyə çalışmışdır. Görünür, elə bu səbəbdən Şəfəq Nasirin "Gecə yağısı" adı ilə çap olunan həcmcə kiçik, məzmunca çox zəngin olan hekayələr kitabı oxucular arasında xüsusi marağa səbəb olub. Sərraf ədəbi-tənqidi nəzərləri də bu kitabı diqqətini əsirgəmədi; əlbəttə, çox xəsisliklə, müəyyən mənada, ədəbi kluarlar səviyyəsində...

Məni sevindirən bir cəhət var; bir vaxt haqsız olaraq kölgədə qalmış, ge-

rica demək yerinə düşər ki, Şəfəq hələ yaradıcılığının ilk çağlarından uşaq aləmini öyrənməyə istəklili olub. Sanki, həm ədəbi-tənqidi, həm də bədii yaradıcılığında uşaqların qeyri-adi aləmi onun tədqiqat obyektidir". Bu qeydlər təkəşə Şəfəq Nasirin həmin dövr yaradıcılığı haqqında ilkin məlumat mənbəyi deyil. Elə mənim özüm üçün də fərqli xatirə-təəssürat yaradır. Gəncliyin qaynar çağlarında gördüyüm Şəfəq Nasiri yazılarının həyəcanlarından çıxmış, kifayət qədər bəzmiş, yetkin bir yazıçı, publisist obrazında görmək mənə də fərəhli duyğular oyadır. Demək, bir daha inanıram ki, həyatın axarında itib-batmamaq üçün yazıçıya istedadın başqa zəhmətdən doymamaq, yaradıcılıqdan usanmamaq keyfiyyəti də çox vacibdir. Gərək bir az əvvəl yazaydım: "Həyat həqiqəti: bədii-publisistik düşüncədə" kitabında Şəfəq Nasirin bir yazıçı olaraq gələcəyə təşəbbüs nəzərləri həssas-psixoloji tədqiqatçı ustalığı ilə araşdırılır.

Müəllif "Yazıçı öncəgörməsi"; "Müəllifdən sözümlə əlavə" qeydlərində məktub janrı ilə onun özünə ünvanlanan təəssüratını müasir ədəbiyyatşünaslığımızın borcu kimi xatırladı: "Qısa bir məktubda ömrünün 65-ni yola salmaqda olan ictimai xadimin, yazıçının, ədəbiyyatşünasın, tədqiqatçının və bu gün də qibtə ediləcək bir enerji ilə yazıb-yaratmaqda olan publisistin ədəbi taleyinə nə qədər nüfuz etmək olar... Bu, bir ritorik sualdır. Yəni cavabı konkret ifadə etmək mümkün deyil. Bunun üçün gərək sənə son illər-

poeziyaya marağı diqqətə cəlb edib. Onun köksünə sığmayan duyğuları romantik bir hissəyə özündən çox ucalarda - sanki göy üzündə pərvazlanırdı. Elə bu duyğuların təsiri altında da "Şəfəq Səma" imzası ilə özünü ifadəyə çalışıb. Şəfəqin səma ilə bağlılığı, səmanın genişliyi onun hissələri, duyğuları ilə həmahəng idi. Qarşıda onu sözün, sənətin nə qədər ağırlı-acılı olsa belə, şirin duyğular aləmi gözləyirdi". Əlbəttə, mənim məqsədim kitabı bütövlükdə təhlil etmək deyil, ancaq çox istərdim ki, oxucuya məlum olsun; Əli Rza Xələfli Şəfəq Nasir yaradıcılığını xüsusi həssaslıqla izləyir. Ən başlıcası, tarixi-xronoloji ardıcılığı gözləyir.

Şəfəq Nasir adında ehtiva olunan nasirlik gücünü 80-ci illərdən başlayaraq göstərə bilib. Onu da qeyd edək ki, "Nasir" adını o, öz seçərəsindən götürüb. Çünki Ş.Nasir "Molla Nəsrəddin"çi şair-publisist Məmmədəli Nasirin nəvəsidir və özünün mənəvi borcunu Məmmədəli Nasir haqqında tədqiqatı ilə ödəyib və bu tədqiqatına görə "filologiya üzrə fəlsəfə doktoru" adına layiq görülüb. Qısası, onu qeyd etmək istəyirəm ki, Şəfəq Nasir nə qədər fəal publisist olsa da, o, həm də nəsr yaradıcılığı ilə öz adının ehtiva etdiyi mahiyyəti doğruldub.

Kitabda "Nasrin açılan qolları" adlı bir bölmə də var. Bu bölmədə Şəfəq Nasirin zamanın qanlı-qadalı illərinə həsr olunan hekayələri və povestləri toplanıb.

Şəfəq Nasir humanist sənətkardır. Əli Rza Xələflinin də Şəfəq Nasir ya-

DUYĞULARIN ŞƏFƏQİ

niş ədəbi-tənqidi arenada yeri görünməyən, əslində, istedadı ilə özünü ifadə imkanlarını göstərmiş yazıçılar müasir ədəbi-tənqidi mühitə diqqət mərkəzinə çəkilir. Bu mənada, Əli Rza Xələflinin "Həyat həqiqəti: bədii-publisistik düşüncədə" kitabı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Ş.Nasir adında ehtiva olunan mənəvi təsdiq etmiş yazıçıdır. Yəni istedadı ilə görünən nasirdir. Eyni zamanda jurnalistikanın (o, jurnalistika fakültəsinin məzunudur) tələbləri baxımından fəal həyat mövqeyi tutan publisistdir, jurnalistdir.

Onu da deyim ki, Ş.Nasir tələbə yoldaşı olmuşdu. İlk gəncliyindən ədəbi fəallığı ilə fərqlənirdi. Hələ tələbə ikən yol tapmağın çətin olduğu ədəbi orqanlarda yazıları ilə görünürdü.

Yadımdadır, Ş.Nasir televiziya, radio jurnalistikasına da meyil edirdi. Ancaq ədəbi nəşriyyatlarla xüsusi mənəvi bağlılığı onu ədəbi tənqiddə doğru yönəltdi. Maraqlı ədəbi-tənqidi məqalələrlə mətbuatda çıxış edirdi. Şəfəq Nasirin həmin dövr ədəbi-tənqidi yaradıcılığı, həm də ədəbi-tənqid sahəsində ilk qələm təcrübələri baxımından da maraqlı idi. Əli Rza Xələflinin "Həyat həqiqəti: bədii-publisistik düşüncədə" kitabında Şəfəq Nasirin ilk ədəb-tənqidi qeydləri haqqında təhlili yazılar ələ "Ədəbi-tənqidi prelüdlər" bölməsində verilib: "Şəfəq Məmmədovanın haqqında söhbət gedən dövr üçün üç məqaləsi xüsusilə diqqətə çəkir: "Balalara töhfə" ("Kitablar aləmində" dərgisi, №3, 1984), "Uşaqlar üçün" ("Azərbaycan gəncləri" qəzeti, 16.06.1984), "Uğurlu başlanğıc" ("Kitablar aləmində" dərgisi, №2, 1985-ci il)... Göründüyü kimi, yazıların adlarında da sanki mənəvi qohumluq var. Çünki bu yazıların özü də mövzu və mahiyyət baxımından həyatın oxşar tərlərinə münasibət bildirirdi. Onu ay-

dəki hələ kitaba çevrilməmiş və yaxud da kitablara yığılmamış yazıların da tədqiqatına cəlb olunsun, öyrənilsin. Zamanın gətirdiyi suallara vaxtında verilmiş cavabların ipə-sapa düzülün. Bu isə əlbəttə, geniş və əhatəli tədqiqatın işidir". Şübhəsiz, müəllif bu qeydlərlə bir daha diqqətə çatdırır ki, Şəfəq Nasir yaradıcılığı yalnız bir müəllifin və müəyyən olmuş istiqamətdə tədqiqatı ilə sona çatmalıdır.

Doğru deyir müəllif, çünki Ş.Nasirin həm janr baxımından, həm də mövzu imkanlarına görə yaradıcılığı çox zəngindir. Demək, məzmun, forma, mövzu, ideya... istiqamətləri də Ş.Nasirin yaradıcılığını əsaslı tədqiqatə cəlb etmək üçün bəs edəcək səviyyədedir.

Biz bir çox hallarda müasirlərimizi tədqiqatə cəlb edirik. Ancaq onların yaradıcılıq imkanlarını daha çox yazdıqları ilə göstərməyə çalışırıq. Məlumdur ki, hər bir sənətkarın həyatı, yaşadığı mühit sonrakı mərhələlərdə unudulmur, yaddan çıxır, bu və ya digər dərəcədə yazıda görünür. Bir daha qeyd etmək yerinə düşər ki, Ş.Nasir də "özünü yazan" müəllif olaraq özündən kənarında həqiqət axtarmayıb; müəllif Əli Rza Xələfli kitabının nisbətən əvvəlində "Giriş, yaxud yazıçının kredosu" adlanan yazısında Şəfəq Nasirin yaradıcılıq yolunu şərtləndirə biləcək ilkin məqamlara da işıq salır: "Şəfəq Nasir 1954-cü il iyun ayının 25-ində Beyləqanda müəllim ailəsində anadan olub. İlk təhsilini də elə burada alıb. Yazıya maraqa yeniyetməlik çağlarından bir az da əvvəl başladı. Və bu maraqa istar-istəməz onu sözbə sözbə bağlayıb. İlk qələm təcrübələri Beyləqan rayonunda çıxan "Yüksəliş" qəzetində işıq üzü görüb. Rayon qəzetində dərc olunan hər yazısı onu bir az da qanadlandırıb, özünü gələcəyin jurnalisti kimi görüb. Tələblər arasında elə ilk günlərdən qələm əhli olduğu, şeirə,

radıcılığına həsr olunan kitabında onun əna obrazı əsərlərinin təhlili müstəvi-sində diqqətə cəlb edir. Başqa sözlə, biz Şəfəq Nasiri olduğu kimi görə bilirik: "Yazıçı olaraq Şəfəq Nasir dünyanın harmoniyasını varisliyin qorunmasında görünür. Onun nəzər-diqqətinə görə insanın doğulması, böyüməsi, müəyyən mühitdə formalaşması torpaqla Vətən anlayışında, Vətənlə ana anlayışında tamamlanır. Əgər başqa nəslə analıq hissənin cəmiyyət üzərində anlayışını təmin etsəydi, onda yer üzündə münafiqələr, intriqalar, kütləvi ölümlərə yol açar qırğınlar da baş verməzdi. Şəfəq Nasir sanki yazısı üçün ümumi bir xəttə ehtiyac duymur. Çünki bu xəttin özünü ümumi zaman axarında qavrayır. Özünün şahid olduğu dövrü dərk eləyir və elə bu dərkətməylə də varlıqdan süzülüb gələn sözləri təbii bir məntiqlə nizamlayır". Müəllifin Şəfəq Nasir yaradıcılığına münasibətini izlədikcə maraqlı məqamlarla qarşılaşırıq. Onun yazıçı sözüne xüsusi həssaslıqla yanaşması sözbə verdiyi dəyərə qaynaqların - qənaətinə gəlmək olar.

Yenə qayıdıram sözümlün əvvəlində; bu kitab "Duyğuların Şəfəqi" adı ilə oxucu yaddaşına "Kredo" qəzetindən tanışdır. Görünür, adların da taleyi var. "Duyğuların Şəfəqi" adı bədii-publisistik anlam daşıyır. Amma bu kitab elmi-publisistikamızın dəyərli nümunəsi kimi ədəbi mühitimizin düşüncə arenasına daxil olur. Bu həm müəllifin, həm də onun ədəbi obraz kimi təqdim etdiyi Şəfəq Nasirin uğurudur.

Zənnimcə, Əli Rza Xələflinin "Həyat həqiqəti: bədii-publisistik düşüncədə" kitabı Şəfəq Nasir yaradıcılığına həsr olunan dəyərli tədqiqat əsəri kimi həssas oxucuda həmişə maraqa doğuracaq.